

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING TIL KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA TA‘LIM JARAYONINING PEDAGOGIK MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i03.065>

Xasanova Madina
Qo‘qonDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining kasbiy sifatlarini shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilingan. Tadqiqotda kasb va kasbiy sifat tushunchalarining mazmun-mohiyati yoritilib, ularning shaxs tuzilmasidagi o‘rni ilmiy jihatdan asoslangan. O‘zbekiston Respublikasining ta‘lim sohasidagi me‘yoriy-huquqiy hujjatlari, xususan, O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi talablari asosida oliy ta‘lim tizimida raqobatbardosh va yuqori malakali mutaxassislar tayyorlashning ustuvor yo‘nalishlari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy sifat, kasbiy kompetensiya, kasbiy rivojlanish, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, innovatsion pedagogika, virtual texnologiyalar, kreativ tafakkur, refleksivlik, STEAM ta‘lim, oliy ta‘lim tizimi, shaxs kamoloti, professional shakllanish, ijtimoiy omillar, intellektual sifatlar

METHODOLOGY OF IMPROVING PEDAGOGICAL MECHANISMS OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN DEVELOPING LANGUAGE COMPETENCES OF FUTURE TEACHERS

Khasanova Madina
KokandSU

Abstract: This article analyzes the theoretical and methodological foundations of the formation of professional qualities of future English teachers. The study sheds light on the content and essence of the concepts of profession and professional qualities, and their role in the structure of the personality is scientifically substantiated. Based on the requirements of the regulatory legal acts of the Republic of Uzbekistan in the field of education, in particular, the Law of the Republic of Uzbekistan "On Education" and the Concept for the Development of the Higher Education System of the Republic of Uzbekistan until 2030, priority areas of training

competitive and highly qualified specialists in the higher education system are indicated.

Keywords: professional quality, professional competence, professional development, future English teacher, innovative pedagogy, virtual technologies, creative thinking, reflexivity, STEAM education, higher education system, personal development, professional formation, social factors, intellectual qualities

Kirish. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim To‘g‘risida”gi Qonuni maqsadi ta’lim tizimini jahon standarti darajasida takomillashtirish hamda raqobatbardosh, etuk mutaxassislarni tayyorlashdan iboratdir. Zero, “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi”da oliy ta’lim bilan qamrov darajasini oshirish, xalqaro standartlar asosida yuqori malakali, zamonaviy va tizimli fikrlaydigan, oliy ma’lumotli mutaxassislar tayyorlashning maqsadli parametrlarini investitsiya dasturlari, xududiy va tarmoq dasturlari, vasiylik kengashlari talablari, jaxon miqyosidagi texnologik o‘zgarishlarni inobatga olgan holda shakllantirish, ta’lim yo‘nalishlari hamda mutaxassisliklarni optimallashtirish, bunda STEAM yo‘nalishlarini (xorijiy tillar)rivojlantirish, bu borada xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish bo‘yicha alohida talab hamda vazifalar qo‘yilgan.

Nazariy va amaliy metodologik qism

KASB - kishining mehnat faoliyati, doimiy mashg‘uloti turi; muayyan ish turini malakali bajarishga imkon beradigan bilim, mahorat, tajribani talab etadi. O‘zbek tilimiz izohli lug‘atida kasb so‘ziga quyidagicha izoh beriladi. Kasb - biror narsani o‘rganish, egallash, foyda, hunar, mashg‘ulotni odat qilmoq yoki umuman odat qilingan ishga aytiladi.

Yuqorida keltirilgan ta’riflarni umumlashtirgan holda, aytishimiz mumkinki kasb mehnat faoliyatining paydo bo‘lgan shakllari, ularni bajarish uchun inson, albatta, ma’lum bilim va ko‘nikmalarga, maxsus qobiliyatlar va rivojlangan muhim kasbiy sifatlarga ega bo‘lishlari kerak. Ma’lumki, kasbiy sifatlarning mutaxassis shaxsida shakllanishi undagi kasbiy shakllanishining rivojlanishiga turtki beradi.

Kasbiy sifatlarni - shaxsning muayyan sohadagi bilim, ko‘nikmalari, malakalari majmui va mehnat faoliyatida o‘z qobiliyatini sifatli va samarali amalga tadbqiq etish imkoniyatidir. Bo‘lajak ingliz tili yo‘nalishi o‘qituvchilarida kasbiy sifati darajasini rivojlantirish kasbiy savodxonlik hamda milliy qadriyatlarga bo‘lgan hurmat vositasida yuzaga kelar ekan, bunda avvalo, o‘tmish, ajdodlar an‘analari va ular bosib o‘tgan yo‘lga nazar tashlash kerak bo‘ladi.

Kasbiy sifatlarni o‘zida shakllantirish uchun ingliz tili fani o‘qituvchisida fanga, ilmga, kreativlikka qiziqishi, nazariya bilan amaliyotni bog‘lay olishi, olgan nazariy bilim va ko‘nikmalarini amalda qo‘llay bilishida virtual texnologiyalarni o‘rni muhim

ahamiyat kasb etadi. Ularning oldida turgan vazifa va muammolarni echishga innovatsion, metodik yondashish orqali qo'shimcha imkoniyatlar berishini tushuna olishi kerak bo'ladi. Quyida ularning ba'zilarini keltirib o'tamiz:

- jamiyatdagi yangi faoliyat turlariga, yangicha yondashuvlarga tez moslashib keta olish;

- virtual texnologiyalar inson hayotining ma'nosiga, o'zini namoyon qilish usuliga aylanishi mumkin;

- virtual texnologiyalar ta'lim jarayonida masalalarini echish jarayonida, shuningdek, ular o'rtasida yuzaga keluvchi qarama-qarshiliklarni muvaffaqiyatli hal qilish imkonini beradi;

- virtual texnologiyalar asosida ingliz tili ta'lim mutaxassislarida maqsadga erishishdagi qat'iyatlilik, tanqidni to'g'ri qabul qila olish kabi eng oliyjanob shaxsiy sifatlar tarkib topadi;

- Mazkur jarayonlar asosida kasbiy sifatlarni shakllanishi jarayonida aqliy va jismoniy mehnatning o'zaro uyg'unlashuviga erishiladi.

Mamlakatimiz va xorij pedagog olimlari tomonidan ingliz tili yo'nalishi o'qituvchilarida kasbiy sifatlarni shakllantirish muammolarini tadqiq qilish borasida izlanishlar olib borganlar. Ularning maktablari, yondashuvlari, yo'nalishlari turlicha bo'lib, olimlarning ilmiy izlanishlarida aynan oliy ta'lim muassasalarida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarida kasbiy sifatlarni virtual texnologiyalar vositasida shakllantirish mazmunini takomillashtirish pedagogik zarurati ekanligi alohida tadqiq qilinmagan.

Bundan ko'rinadiki, shaxsning kasbiy sifatlari vaqt o'tishi bilan takomillashib borishi, yoshlarda kasbiy sifatlar kreativlik, hissiy tafakkur bilan bir qatorda aqliy tafakkur mahsuli, shu bilan birga insonda egallangan bilimlar majmuiga ko'ra tavsiflanadi.

Yoshlarda kasbiy sifatlarni rivojlantirishning didaktik jihatlari E.F.Zeer, N.A.Muslimov, Z.K.Ismailova, D.O.Ximmataliev, M.M.Levina va boshqalarning tadqiqotlarida o'z aksini topgan.

Talabalarda kasbiy sifatlarni shakllantirish orqali ularni mehnatga tayyorlash, ijtimoiy foydali mehnat, ishlab chiqarishga jalb qilishning ahamiyati V.P.Bespalko, V.A.Kan-Kalik, R.Krachfeld, E.P.Torrens va boshqa pedagog olimlarning ishlarida berilgan.

N.A.Muslimov, SH.S.Sharipov, O.A.Qo'ysinov, U.I.Inoyatov va boshqalarning qator tadqiqotlarida bo'lajak o'qituvchilarning oliy pedagogik ta'lim muassasalari o'qitish jarayonida raxbarlik qilishga tayyorlashni takomillashtirish masalalari ko'rilgan.

Jumladan, O.A.Qo'ysinov, SH.Sharipovlarning ishlarida bo'lajak o'qituvchilarini ixtirochilik faoliyatiga tayyorlash bo'yicha tavsiyalar yaratilgan.

Alloma Forobiy “bu jarayonda inson barcha aqliy va ruhiy fazilatlarini ishga soladi. Ijodiy faoliyatining hal qiluvchi onlari, odatda, alohida diqqat bilan, kishining kuch va qobiliyatlari mavj urgan holatlar bilan bog‘liq bo‘ladi”, - deb izohlaydi.

R.Krachfeld esa kasbiy sifatlar metodik yondashuv, ijodiy qobiliyatlar asosida ma’lum ijodiy topshiriqlarni bajarish davomida rivojlanishi haqidagi tasavvurga asoslanadi.

E.P.Torrens kasbiy sifat mazmunidan kelib chiqib, ijodiy tafakkurni rivojlantirishning bir necha bosqichli texnologiyasini taklif etadi. Unga ko‘ra, dastlabki bosqichda trening ishtirokchisiga turli vaziyatlar tasvirlangan suratlar ko‘rsatilib, undagi holatga olib kelgan barcha odatiy va noodatiy sabablar, uning natijasida ro‘y berishi ehtimol tutiladigan hilma hil oqibatlar hususida mulohaza yuritishga, ikkinchi bosqichda esa turli buyumlarni o‘zining asl vazifasidan tashqari qanday maqsadlarda ishlatilishi mumkinligi yuzasidan fikrlashga undaydigan topshiriq beriladi.

Kasbiy sifatlar muammosiga nisbatan qiziqishlarning ortishiga qaramasdan, bu fenomenning tabiati, tuzilishi, dinamikasi va funktsiyalari haqidagi savollar bir qancha chalkashliklarga ega. Bizning fikrimizcha, buning eng asosiy sababi ushbu muammoning, xususan, shaxsning umumiy tuzilishidagi kasbiy sifatlar o‘rnida qo‘llaniluvchi ijtimoiy sifatlarning kam o‘rganilganligi bilan bog‘liq. Kasbiy sifatlar muammosini tadqiq qilish uchun, eng avvalo, bu voqelik shaxs sifatlari tizimida qanday o‘rin egallashini, qolaversa, shaxsning kasbiy va ijtimoiy o‘zini o‘zi anglashida qanday rol o‘ynashini tushunib olish lozim.

Xorij manbalarida kasbiy sifatlar muammosini tadqiq qilishga nisbatan ikkita yo‘nalish ko‘rsatib o‘tilgan: birinchisi, kasbiy rivojlanish, shaxsning kamol topishiga yo‘naltirilgan, ikkinchisi esa, kasbiy shakllanishning ijtimoiy tomonlari va omillariga yo‘naltirilgandir.

Jumladan, M.Argayl kasbiy sifatlar va individning kasbiy shakllanishi orasidagi bog‘liqlik mavjudligi haqida so‘z yuritgan edi. Shu bilan birga, uning o‘zida quyidagilarni mujassamlashtirgan murakkab jarayon ekanligi ta’kidlagan: kasbiy treninglar, faoliyatni amalga oshirishga nisbatan qo‘yiladigan talablar va standartlarni o‘zlashtirish, mehnat jamoasi doirasida xulq-atvor me’yorlarini tushunish. Aynan mehnat jamoasidagi boshqa shaxslar bilan o‘zaro hamkorlik individga o‘zi egallab turgan kasbning aniq standartlarini o‘zlashtirish imkonini beradi. Kasbiy me’yorlarga amal qilish individga kasbiy sifatlarni o‘zida shakllantirishga va o‘z mavqeini uzoq vaqt saqlab turishga zamin hozirlaydi. Kasbiy sifatlar ushbu yondashuvda uzoq vaqt davom etadigan kasbiy faoliyat bilan bog‘liq kasbiy mavqega yaqin tavsifnoma sifatida izohlanadi.

Dj.Zonnenfel’d kasbiy sifatlar kasbiy rivojlanish jarayonida yuzaga kelishi va shakllanishini ta’kidlab o‘tadi. Karyeraning o‘sishi turli kasbiy sifatlarning o‘zgarishi

bilan kuzatiladi. Alohida, xususi kasbiy sifatlardan bir oz umumiyroq kontseptual sifatlarga o'tish sodir bo'ladi. Aynan kontseptual sifatlarning karyeradagi o'sishini va kasbiy rivojlanish bosqichini aniqlab beradi.

Kasbiy sifatlarning muammosini tadqiq qilishda kasbiy muhit ta'sirida inson o'zining verbal va noverbal xatti-harakatini qayta qurish vaziyatlari batafsil yoritilgan adabiyotlarga e'tibor qaratish lozim. Shunday qilib, inson xulq-atvorining faoliyat va mehnat jamoasi talablari bilan muvofiqligini tadqiq qilish Dj.Xollandning tipologik nazariyasi, faoliyatga yaroqlilik nazariyalarida o'z aksini topdi. Bu yondashuvlar doirasida faoliyat va ijtimoiy muhitning mehnat natijasiga va mehnatdan qoniqqanlikka, individning salomatligi va boshqalarga ta'sirining turli jihatlari o'rganilgan.

Xorij adabiyotlarida kasbiy sifatlarning barqarorligi va dinamikasiga nisbatan qarama-qarshi nuqtai nazarlar ancha ko'p. Xususan, ularda kasbiy sifatlarning o'zgaruvchanligi va vaziyatining tavsifnomasi kontekstiga bog'liq ekanligi e'tibor etiladi. Insonda umuman chegaralangan, doimiy kasbiy sifatlarning mavjud emas: u o'zgaruvchan va uning o'zgarishi insonni o'rab turgan jamoaga bog'liq. Kasbiy sifatlarning boshqa insonlar bilan suhbat jarayonida namoyon bo'ladi va sub'ektlarning muloqotmandlik xarakteri bilan taqqoslanadi. Ta'kidlash joizki, bunday yondashuv biznes loyihalarini amalga oshirishda kuzatiladi. Bu yo'nalish kasbiy sifatlarni tadqiq qilishda ishtirok etayotganlarning o'zaro hamkorlik tajribasining namoyon bo'lishini, munosabatlardagi ishonch darajasi, bir-birini tushunishdagi stereotiplarni o'rganadi.

“Kasbiy sifat” va “Kasbiy sifat” tushunchalarini shakllantirish ham kompleks faoliyat xisoblanadi, ya'ni ular o'z ichiga:

Inson shaxsini hurmat qilish, kasbiy layoqatlilik, har doim kasb burchini bajarishga vijdonan yondashish, fidoyilik, adolatlilik, har qanday vaziyatda ham insonlarning ishonchidan foydalanmaslik, ularning ishonchini yo'qotmaslik, bilimdonlik va ijodkorlik, o'ziga talabchanlik, yangilikka intiluvchanlik, muammoli va ziddiyatli vaziyatlarda hissiyotga berilmasdan aql bilan ish yuritish, kechirimli bo'lishlik, tashabbuskorlik, moddiy va ma'naviy, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni bilish va ularning mazmun - mohiyatini anglagan holda ularga har doim amal qilish, vatanparvarlik, chet tili, dunyoviy madaniyat va badiiy adabiyotlarni yaxshi bilish, kasb mahoratini egallash, kamtarlik, nazokatli, iboli va nozik didli bo'lish va ularni amalda o'zida ifodalash, odamlarga ishonish, jismoniy barkamollik, aqliy barkamollik, ruhiy barkamollik, ma'naviy barkamollik kabi tushunchalarni qamrab oladi. Demak, inson qaysi mavzuda fikr yuritishidan kat'i nazar uning ong osti fikrlash tarzi, dunyoqarashi namoyon bo'ladi.

Intellectual sifatlarning - tafakkur tezligi (ko'plab fikrlar, G'oyalar va assotsiatsiyalarning uyg'onishi), tafakkur egiluvchanligi (vujudga kelayotgan G'oyalarning hilma-hilligi), tafakkur originalligi (o'ylab topilayotgan G'oyalarning

o‘rinli bo‘lish barobarida kamyoblighi, noodatiylighi), qadriyatlar tizimi (rivojlanish, bilish va erkinlik qadriyatlarini yuqori qo‘yish).

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunda bo‘lajak ingliz tili yo‘nalishi o‘qituvchilarining kasbiy sifatlarini shakllanishi uchun qulay muhit yaratish, o‘zini-o‘zi takomillashtirish muhim hisoblanadi. Shundagina bugungi ta‘lim tizimi oldida turgan yoshlarni har tomonlama tarbiyalash, ularda ixtirochilik va kashfiyotchilik ko‘nikmalarini shakllantirish kabi muhim masalalar o‘z echimini topadi. Albatta, ta‘limning asosiy maqsadi barkamol shaxsni tarbiyalash ekan, o‘z navbatida ularni qo‘llab-quvvatlash, o‘z iste‘dodini namoyon etishida yaqin ko‘makchi bo‘lish kerak.

Kasbiy sifatlar - bo‘lajak ingliz tili yo‘nalishi o‘qituvchilarining mutaxassislik kompetentsiyalarini ijodiy fikrlar, kreativ tafakkur, ilmiy dunyoqarash, ilmiy-texnik va texnologik bilimlarning innovatsion metodlarini ilm-fan, ta‘lim va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida muntazam takomillashtirib borishga qaratilgan faoliyatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xasanova M., Ubaydullayev S. Communicative language teaching and learning //boshqaruv va etika qoidalari onlayn ilmiy jurnali. - 2022. - T. 2. - №. 1. - c. 125-128.
2. Madina X. Zamonaviy Ta‘lim muhitida ta‘lim strategiyalarini ishlab chiqishning ingliz tilini o‘qitish samaradorligini ta‘minlash asoslari //boshqaruv va etika qoidalari onlayn ilmiy jurnali. - 2023. - T. 3. - №. 3. - c. 27-30.
3. Xasanova M., Usmonova M. Techniques, tools and organizational forms of developing educational strategies //conferencea. - 2023. - c. 22-24.
4. Dilafruz A. The Practice-oriented approach to learning in europe //conferencea. - 2023. - c. 79-80.
5. Aliyeva D., Aliyeva S. Future of modern education system //conferencea. - 2023. - c. 37-39.
6. Muhtarovna A. D. Modern pedagogical innovations in teaching foreign languages for defectologists //euro-asia conferences. - 2021. - T. 3. - №. 1. - c. 168-170.
7. Xasanova M., Usmonova m. techniques, tools and organizational forms of developing educational strategies //conferencea. - 2023. - c. 22-24
8. Mamatqulova, M. (2025). Linguocultural Codes in Uzbek Cinematic Discourse: A Study of National Identity through Media Language. International Conference on Global Trends and Innovations in Multidisciplinary Research, 1(5), 36-39. <https://tlepub.org/index.php/2/article/view/443>
9. Mamatqulova Marhabo. (2023). NEEDS ANALYSIS AS A MAIN PHASE FOR DESIGNING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES (ESP) COURSE.

QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 213-216.
<https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.876>

10. Mamatqulova Marhabo. (2023). HOW DOES A PERSON BECOME MULTILINGUAL?. QO‘QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9(9), 209-212.
<https://doi.org/10.54613/ku.v9i9.874>

11. Mamatqulova Marhabo. (2020). DEVELOPMENT OF THE CATEGORY OF MODALITY IN PHILOLOGY AND THEIR COMPARATIVE ANALYSIS. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 3(01), 40-45. <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-03-01-08>

12. Marhaboxon, M. (2025). "Intercultural Communication and Linguo-Cultural Specificity in Film Texts: Uzbek and Western Cinematography". Advances in Science and Education, 1(5), 16-18. <https://doi.org/10.70728/edu.v01.i05.006>

13. Aliyevna, Y. D. (2023). Translational problems of adjectives from English into Uzbek.

14. Aliyevna, Y. D. (2023). Study Of Concepts Expressing The Relationship Between New And Old Information (Theme And Rheme) Expressed In A Sentence. Journal of Positive School Psychology, 7(2).

15. Dilorom, Y. (2022). COGNITIVE GRAMMAR AND ITS SIMILARITIES AND DIFFERENCES IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(12), 223-229.

16. Dilorom, Y. (2022). FUNCTIONAL NATURE OF CONCEPTUAL OCCURRENCE OF SUBJECT CATEGORY IN ENGLISH. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 8.036, 11(09), 398-401.

17. Yuldasheva, D. (2024). THEORETICAL FOUNDATIONS OF SUBJECTIVE ATTITUDE SEMANTICS. Академические исследования в современной науке, 3(26), 193-196.

18. Юлдашева, Д. (2024). Лингвокультурологическое исследование субъекта в переводах узбекских рассказов и повестей XX века. Общество и инновации, 5(5/S), 149-153.